

Баранов С. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін Інституту права
та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(м. Одеса, Україна.)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Становлення будь - якого суспільства а також формування незалежної держави ґрунтується перш за все на фундаменті «безпека», як головної основи свого екзистенційного існування. Ця проблема складна та багатопланова. Вона впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Тому проблематика безпеки має багатовекторне спрямування та розглядається науковцями в різних площинах: глобальна, національна, індивідуальна тощо.

Останнім часом для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливе значення, оскільки у зв'язку з початком військової агресії росії виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилось до критично небезпечної межі.

Як зазначає С. М. Кваша, продовольча безпека є важливим складовим елементом національної державної безпеки й характеризує політичну незалежність країни, її економічну міцність та стабільність, соціальну забезпеченість населення та продовольчі потреби своїх громадян без збитку національно-державним інтересам [1, с. 65].

Термін «продовольча безпека» (походить від англійського терміну «food safety» чи «food security», що перекладається як «продовольча безпека» або «продовольче забезпечення») введено в нормативний обіг на Всесвітній конференції із проблем продовольства, яка відбулася в 1974 р. у Римі під егідою FAO [2].

Продовольча безпека є одним із елементів економічної політики та економічної безпеки держави, що спрямована на забезпечення стабільного виробництва продуктів харчування, доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва та надходження від імпорту.

У загальних рисах продовольча безпека являє собою гарантоване забезпечення сировиною та продовольством економіку і населення держави. Умовами такого забезпечення є стабільність джерел продовольчих та сировинних ресурсів як внутрішніх, так і зовнішніх, а також наявність відповідних резервних фондів. Вихідним принципом продовольчого забезпечення має бути відповідність його завданням відтворення

народонаселення, збереження активної життєдіяльності людини та вдосконалення її природи.

Згідно із Законом України «Про продовольчу безпеку України» поняття «продовольча безпека» визначає таке соціально-економічне та екологічне становище, за якого всі соціальні та демографічні групи населення стабільно та гарантовано забезпечені безпечним і якісним продовольством у необхідній кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення України [3].

Зміст категорії «продовольча безпека» має два аспекти: соціально-економічний (здатність забезпечувати потреби) і політ економічний (здатність мобілізувати внутрішні ресурси й агропромисловий потенціал країни для забезпечення цих потреб). Надійність продовольчої безпеки досягається як за рахунок достатнього самозабезпечення продуктами харчування, так і наявністю засобів для імпорту продовольства в потрібних обсягах.

Продовольча безпека як багаторівнева системна категорія характеризує економічні відносини на різних рівнях людської спільноти: глобальному, національному, на рівні соціальних груп, сімей, окремої особи. Вона не зводиться тільки до проблем споживання окремих продуктів харчування.

Продовольча безпека має три аспекти: політичний, економічний та соціальний. Політичний аспект полягає в набутті окремою державою конкурентного положення в глобальному конкурентному середовищі на світовому ринку продовольчих товарів.

Економічний аспект показує здатність держави використовувати внутрішній агропотенціал і гарантувати незалежність від зовнішніх ринків продовольства. Соціальний аспект характеризує зайнятість населення в агросекторі та забезпечення гідних умов і оплати праці, а також стандарти забезпечення продовольством.

Органи державної виконавчої влади несуть відповідальність за формування і реалізацію державної політики продовольчої безпеки, забезпечення ефективної координації діяльності органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки

Організаційно-правове забезпечення продовольчої безпеки являє собою систему центральних органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції, діяльність яких урегульована нормами адміністративного права та спрямована на створення умов для безпечного функціонування агропромислового комплексу України, метою діяльності якого є виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарська переробка та своєчасне забезпечення споживачів якісними продуктами харчування.

У Законі України «Про продовольчу безпеку» наведено такі критерії оцінювання стану продовольчої безпеки: 1) граничний критерій індикатора незалежності продовольчого ринку, який визначається як співвідношення між обсягом продовольчого зерна у державних продовольчих ресурсах і обсягом внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, а також як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту в

натуральних одиницях та ємністю його внутрішнього ринку; становить 20%; 2) граничний критерій індикатора економічної доступності харчових продуктів, який визначається як частка сукупних витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств; граничний критерій цього індикатора становить 50% і змінюватиметься при зростанні реальних доходів населення; 3) граничний критерій індикатора споживання населенням харчових продуктів, який визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їхньої енергетичної цінності; становить 3 тис. кілокалорій на добу [3].

Важливою складовою продовольчої безпеки є забезпечення державою можливості само забезпечити свої продовольчі потреби із метою зменшення залежності від імпорту продуктів харчування. Стабільність продовольчої безпеки залежить від динамічних, взаємозалежних та взаємообумовлених факторів, які можна та необхідно своєчасно ідентифікувати, контролювати, а також яким слід протидіяти в процесі розроблення та реалізації стратегії державної продовольчої безпеки.

Науковці, які досліджували загальні теоретичні питання безпеки, виділяють декілька ступенів загроз, які можна взяти за основу під час розроблення науково-методичних підходів до їх оцінювання під час формування стратегії продовольчої безпеки, а саме: 1) ймовірність виникнення обстановки, здатної породити небезпеку (поява зони ризику); 2) провокаційні дії або засіб тиску (виклик); 3) реальна можливість негативного розвитку подій, виникнення збитку (небезпека); 4) намір завдати шкоди або ненавмисний небезпечний збіг обставин (загроза).

Загрози продовольчій безпеці можна визначити як будь-які негативні зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які знижують рівень продовольчої безпеки.

До критеріїв, які визначають зовнішні загрози продовольчої безпеки, з точки зору вчених-економістів, відноситься: а) кон'юнктура світових цін на сільськогосподарську сировину (цінова війна); б) заходи політичного характеру (ембарго, гуманітарна допомога тощо); в) торгова дискримінація; г) інформаційна війна; д) тарифні (нетарифні) обмеження; е) анти демпінг.

На підставі висловлених суджень можемо сформулювати авторську класифікацію загроз продовольчій безпеці: а) за періодом дії – разові, періодичні, постійні; б) за сферою дії – внутрішньодержавні, зовнішньодержавні, регіональні (місцеві); в) за ймовірністю виникнення – реальні, потенційні; г) за сферами виникнення: загрози політичні, управлінські, ринкові, військові, соціальні, природні, інформаційні; загрози нормальному функціонуванню системи органів забезпечення продовольчої безпеки; загрози безпеці якості харчових продуктів; загрози санітарному та епідемічному благополуччю населення; д) за інструментами правового регулювання – правові, неправові.

Сучасний стан забезпечення продовольчої безпеки безпосередньо пов'язаний із повномасштабною війною, розв'язаною росією проти України, і намаганням країни-агресора розбалансувати загальносвітовий механізм

продовольчої безпеки, в якому наша держава є одним із її надійних гарантів, завдяки традиційно потужному продовольчому експорту.

Тобто зниження рівня доступності продовольства пов'язано з російсько-українською війною лише частково. У зв'язку з цим, постає запитання про характеристику реальних та потенційних загроз стану продовольчої безпеки, в тому числі у період військового стану; який рівень впливу цих загрозливих чинників на стан безпеки національної.

До реальних викликів продовольчій безпеці слід віднести: фактичний зрив посівних кампаній 2022-2024 років (на Запоріжжі, Херсонщині, Харківщині та Одещині де вирощується більша частина пшениці), що призвело до зменшення експорту зернових; порушення цілісних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування; ускладнення експорту вітчизняної продукції через блокування російською федерацією українських портів, оскільки більш ніж половина вітчизняної сільськогосподарської транспортується морем.

Також мають місце складнощі з експортом сільгосппродукції до країн ЄС авто та залізничним транспортом. Не дивлячись на скасування Європейською комісією квот на аграрну продукцію з України асоціації фермерів європейської спільноти блокують її ввезення через пункти пропуску на кордоні.

На наш погляд, головними завданнями держави щодо забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки України в сьогоденних умовах повинно стати: 1) досягнення стійкого зростання сільськогосподарського виробництва завдяки поліпшенню використання ресурсного потенціалу та підвищенню ефективності виробництва, а також повернення земель, на яких проводилися бойові дії у звичайний режим безпечного використання; 2) стабілізація ринкової кон'юнктури і цінових коливань на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування; 3) наближення рівня споживання населенням продуктів харчування до науково обґрунтованих норм; 4) забезпечення доступності продовольства відповідно до купівельної спроможності населення та забезпечення необхідної стандартів якості продуктів харчування; 5) забезпечення продовольчої безпеки шляхом збільшення експорту продовольчої продукції, за допомогою відновлення логістичних маршрутів (за умови першочергового забезпечення потреб внутрішнього ринку) і зниження (заміщення) імпорту продовольства, що виробляється (може вироблятися в достатній кількості) в Україні; збільшення обсягів доданої вартості у складі експортованої сільгосппродукції; створення державних продовольчих резервів.

Механізм забезпечення продовольчої безпеки, як система організаційно-економічних та правових заходів з запобігання економічним загрозам, на нашу думку, повинен включати постійний моніторинг стану аграрної економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз продовольчій безпеці, створення сучасної нормативно-правової бази безпеки в сфері аграрних відносин, підтримку державою національного аграрного виробника, забезпечення його конкурентоздатності, забезпечення дотримання стандартів у сфері захисту здоров'я та життя споживачів харчових продуктів та ін.

Список використаних джерел:

1. Кваша С.М. Продовольча безпека України та розвиток експорту аграрної продукції. Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку. Матеріали доповідей V Міжнародного конгресу українських економістів (м. Львів, 22-26 травня 2000 р.), в 2-х ч. НАН України. Львів, 2000. 466 с.
2. Report of the World Food Conference, Rome, 5-16 November 1974. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/701143?ln=en#record-files-collapse-header>.
3. Про продовольчу безпеку України: Закон України від 22.12.2011 р. URL: № 4227-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.